

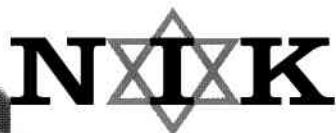
AHAWAT OLAM

Nederlands chazanoet
recitatieven en gezangen uit de synagoge

Chazanut from the Netherlands

Uit het repertoire van J.I. Vleeschhouwer,
oppervoorzanger van de Nederlands Israëlitische
Gemeente te Groningen.

Uitgevoerd door M. Seijffers, voorzanger van de
Nederlands Israëlitische Gemeente te Rotterdam.

NEDERLANDS-ISRAËLITISCH KERKGENOOTSCHAP

Ten geleide

Met de verschijning van deze cd's beoogt het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap een belangrijke collectie Nederlands chazzanoet vast te leggen en toegankelijk te maken zodat het door huidige en toekomstige chazzaniem (opnieuw) ten gehore zal worden gebracht en een bijdrage kan vormen voor de voortdurende liefde voor het Nederlandse chazzanoet. Die traditie is be'ahawat olam – met voortdurende liefde doorgegeven, mondeling, op papier en op geluidsdrager. Met deze doelen voor ogen, achten wij de geluidskwaliteit van deze reproductie alleszins aanvaardbaar. De originele opnamen zijn gemaakt op een tape- of spoelenrecorder onder niet meer te traceren omstandigheden. Hierdoor is het onvermijdelijk dat de kwaliteit niet optimaal is. Dank gaat uit naar drs. J.I. Cohen voor het ter beschikking stellen van de opnamen. Voor hem nam chazzan Seijffers in de jaren '60 deze selectie op. De Amsterdamse chazzanoet-traditie is door de hoofdstedelijke oppervoorzanger prof. dr. H. Bloemendal in belangrijke mate vastgelegd in Amsterdams chazzanoet - Sjiree chazzanee Amsterdam en op diverse cd's, waaronder Tefillot sjebe'al Peh – Amsterdamse synagogale recitatieven en gezangen dat het NIK uitbrengt als een vrijwel complete collectie door chazzan Bloemendal ingezongen Amsterdams chazzanoet voor het gehele jaar. Daarnaast kent bijvoorbeeld de hofstad zijn eigen Haagse chazzanoet. De melodieën uit Kol Jehoeda zijn door de chazzaniem Vleschhouwer (drie generaties), Seijffers, L. Slagter (voor de oorlog onder meer dirigent van het Rotterdamse sjoelkoor en voorganger te Apeldoorn, na de oorlog onder meer chazzan te Enschede en Arnhem) en M. en S. Elzas ten gehore gebracht op vele plaatsen buiten Amsterdam: Groningen, Rotterdam, Deventer, Nijmegen, Apeldoorn, Enschede, Arnhem en Den Haag. Waarmee de melodieën op deze dubbel-cd tot Nederlands chazzanoet kunnen worden bestempeld, meer dan er een slechts plaatselijk karakter aan te geven.

Menachem-Av 5762 – augustus 2002

De Permanente Commissie tot de Algemene Zaken van
het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap

Drs. B. Blog, voorzitter

R.E. Vis, secretaris

De bovenlokale draagwijdte

Juda Izak Vleeschhouwer (1839-1913) fungeerde eerst in Zaltbommel en Nijmegen en van 1877 tot 1909 als oppervoorzanger te Groningen. Diens tweede chazzan in Groningen, Benjamin M. Stern, heeft met de vervaardiging van het boek Kol Jehoeda (de stem van Juda) een indrukwekkende verzameling Nederlands chazanoet nagelaten. Chazanoet dat rond de 19e – 20e eeuwwisseling in Nederland in zwang was en gedurende de gehele twintigste eeuw was te horen in de Nederlandse synagogen. Stern, naast voorzanger tevens koordirigent, sofeer (schrijver van o.a. Torarollen) en godsdienstonderwijzer, bewees latere generaties een uitzonderlijke dienst door in een tijdsbestek van veertien jaar op minutieuze wijze het chazanoet zoals hij dat uit de mond van Vleeschhouwer had gehoord in notenschrift te noteren.

Eigen composities of traditie?

Ahawat Olam bevat tientallen melodieën voor de gebeden in de synagogale eredienst gedurende het gehele jaar. Op enkele stukken na wordt er in Kol Jehoeda geen componist bij vermeld.

"Als men u in een nigger-minded milieu de vraag stelde: kent u die? dan werden de sluisen automatisch geopend. De aspirant-medewerkers konden nauwelijks hun beurt afwachten. Kent u die? Het had weinig zin om ja te zeggen. Slechts enige maten en u werd zonder genade tot stil stand gebracht. 'Nee, zo is hij niet. ... Née, ik heb hem zelf van Vleeschhouwer gehoord en die begon zo...'" (H. Beem, Wie der chazzen der nigger macht, in: De verdwenen mediene)

Het is niet aannemelijk dat Vleeschhouwer van alle niet gesigioneerde stukken de componist is geweest. Aniem zemierot nr. 28 cd1 en Kaddisj nr. 9 cd2 vormen hiervoor een graadmeter. De melodie voor Aniem zemierot geniet 'landelijke' bekendheid, niet in de laatste plaats omdat deze op Jom Kippoer wordt gebruikt voor het stuk Kie anoe amecha (waarvoor in het boek van Vleeschhouwer / Stern overigens drie verschillende melodieën zijn te vinden; gelijk de drie gebedsdelen Kol Nidré, Moesaf en Ne'ela waarin de oppervoorzanger voorgaat). Diverse melodieën wor-

den ook nu nog in de synagoge vertolkt terwijl de lijn terug naar Vleeschhouwer bij de gebruikers er van niet altijd aanwijsbaar is. Dat geldt onder meer voor Sjnee zetiëm nr. 21 cd1, Aniem zemierot nr. 24 cd1 en 28 cd1 en Kaddisj nr. 9 cd2. Dit zijn melodieën die behoren tot de categorie 'welk niet in een of ander Chazonoesboek te vinden' zijn, zoals Stern de samenstelling van Kol Jehoeda verantwoordde in zijn woord vooraf. Stern besluit zijn woord vooraf met 'Mocht er in de toekomst eens een verzameling van Chazonoes in Nederland gebruikelijk, tot stand komen, dan hoop ik, dat ook deze mijn arbeid het zijne zal mogen bijdragen dit Chazonoes voor het nageslacht te bewaren'. Een dergelijk boek is er nimmer gekomen. Met de verschijning van onder meer deze dubbel-cd wordt de wens van Stern – na bijna driekwart eeuw – toch voor wat het bewaren voor het nageslacht betreft ingewilligd.

Afwijkend van Amsterdam

"Zo beminnelijk en vredelievend Amsterdammers in andere opzichten plegen te zijn, op het punt van niggoeniëm waren ze bepaald onverdraagzaam. Er was geen Amsterdammer Jood, die er ook maar een pietsie van wist, voor wie niet de hoofdstedelijke versie de alleenzaligmakende was en die niet zonder de geringste aarzeling iedere afwijking als boerenbedrog kwalificeerde. Kwam hij toe-vallig in een sjoel in de Mediene dan asserde hij onmiddellijk en met een waarlijk majestueuze geste alle plattelandsniggoeniëm au grand complet." (Beem, ibid.)

De melodieën op deze cd's zijn afwijkend van het Amsterdamse chazzanoet, dat onder invloed van vele Oosteuropese chazzaniëm (o.a. Heymann, Katz, Maroko en Schlesinger) die Amsterdam door de jaren heen aantrok in sterke mate mineur van aard is. Het chazzanoet van Vleeschhouwer is overwegend majeure. Melodieën voor voorgeschreven gelegenheden verschillen van hun Amsterdamse equivalenten voor die tijdstippen. De voorbeelden van afwijkingen tussen Amsterdams chazzanoet en het op deze cd gepresenteerde zijn legio: de melodie voor Lecha dodie in de omer (nr. 2 cd1) en in de drie weken (nr. 3 cd1), voor de ofan voor sjabbat - Rosj Chodesj (nr. 18 cd1), voor Mimitsrajiem ge'altanoë op sjabbat Besjalach (nr. 22 cd1), diverse kaddisj-melodieën voor jom tov en de melodieën voor het Rosj Chodesj-bensjen (Jechadesjehoe) waarin bijvoorbeeld voor de

maand menachem-aw (nr. 36 cd1) pas in de laatste woorden de melodie zich naar de traditionele Teracheem Tsion-wijs buigt van de treur- en vastendag Tisja be'Aw. De elloel-melodie voor Jechadesjehoe (nr. 37 cd1) verwijst op meer subtiële wijze dan zijn Amsterdamse evenknie naar de naderende feestdagen, in plaats van sec de feestmelodie voor Aniem zemierot en Lecha dodie (nr. 5, cd1, eerste helft) te kopiëren. De melodie voor Lecha dodie voor sjabbat Chazon (nr. 4 cd1) kopieert niet uitsluitend de Teracheem Tsion-melodie maar geeft een fraaie uitwerking voor de coupletten. Het refrein hanteert in de eerste helft wel de wijze van Teracheem Tsion. De melodie van Lecha dodie voor sjabbat Chanoeka (nr. 6 cd1) heeft slechts aan het begin een verwijzing naar het Chanoekalied Maoz tsoer, om dan een eigen weg te gaan, in plaats het patroon van Maoz tsoer en Sjnee zetiëm (nr. 21 cd1) te volgen. Een voorbeeld van het uitgebreide karakter dat Kol Jehoeda qua repertoire vormt, is Kie keel sjomrenoe (11, cd1) dat speciaal werd gezongen voor een chattan (bruidegom) of op Simchat Tora voor de chattaniëm (bruidegommen der Wet die op die dag de laatste, respectievelijk de eerste regels uit de Tora voordragen).

Groningen - Rotterdam

Waarom maakte de Rotterdamse chazzan Seijffers opnamen met schijnbaar Gronings chazzanoet? De band tussen de Groninger oppervoorzanger Vleeschhouwer en de Rotterdammer chazzan Seijffers is duidelijk traceerbaar. Herman Vleeschhouwer, zoon van de Groninger chazzan, was van 1890 tot 1899 chazzan in Deventer en vervolgens tot 1933 oppervoorzanger te Rotterdam. Hij gebruikte vanzelfsprekend de composities die hij van zijn vader had geleerd. Het door Stern vervaardigde boek Kol Jehoeda werd Herman Vleeschhouwer aangeboden op diens zestigste verjaardag in 1928. Sinds de deportatie van Vleeschhouwers fameuze opvolger Mendel Pinter Rokach had de derde Joodse Gemeente van het land een vaste chazzan ontbeerd. Meestal werden in de eerste na-oorlogse jaren de diensten geleid door Izak Vleeschhouwer (een zoon van Herman en kleinzoon van Juda), dr. Mozes Elzas of drs. Joseph I. Cohen. Alledrie hanteerden zij het Vleeschhouwer-chazzanoet. De eerste gebruikte als nazaat vanzelfsprekend het chazzanoet van zijn vader en grootvader. Elzas was er als Rotterdammer mee opgegroeid, en dat gold m.m. ook voor Cohen, die, oorspronkelijk uit Groningen afkomstig, zich in de havenstad had gevestigd. Hoewel hij te jong

was om Juda Vleeschhouwer zelf te hebben gehoord, waren de melodieën ook hem bekend uit de voordrachten van Vleeschhouters opvolgers in Groningen (zijn directe opvolger was Levi Rosenblatt, de broer van de wereldberoemde Jossele, die enige jaren als chazzan te Groningen fungeerde). Max Seijffers was voor de oorlog chazzan-leraar in Gorinchem, na de oorlog eerst in Den Bosch en vanaf 1948 in Leiden om in 1952 chazzan te worden in Rotterdam, waar hij tot enige jaren voor zijn dood in 1994 heeft gewoond. Seijffers maakte zich het Vleeschhouwer-chazanoet tot het zijne. Het Vleeschhouwer-chazanoet had toen al meer dan veertig jaar de oren van de Maasstedelijke sjoelbezoeker gestreeld. Seijffers studeerde de composities uit Kol Jehoeda dat zich tot op heden in Vleeschhouwer-familiebezit bevindt. Ook jongere generaties kregen onderricht uit Kol Jehoeda. Een in Israel woonachtige achter-achterkleinzoon van Juda Vleeschhouwer zingt er melodieën uit. In de jaren '80 gebruikte drs. S. Elzas, zoon van M. Elzas, die als docent chazanoet aan het Nederlands Israëlietisch Seminarium was verbonden, Kol Jehoeda in diens lessen waardoor het in Rotterdam en Den Haag ten gehore werd gebracht. Zodat de Vleeschhouwer-gezangen zowel door diens nazaten als navolgers verder zouden worden gedragen naar het einde van de 20e eeuw. In 1998 bracht de Israëlietische chazzan Benjamin Levy enkele melodieën uit Kol Jehoeda ten gehore, (o.a. Aniem zemierot nr. 26 cd1 en Jigdal nr. 13 cd1). Het Instituut voor de Geschiedenis van de Joden in Nederland, onderdeel van de Hebreeuwse Universiteit te Jeruzalem, bracht deze met andere melodieën op cd uit (Chazzanut from Amsterdam and Groningen, ACUM). Zowel dit instituut als de stichting Historie Joods Groningen beoogt naast het verschijnen van deze dubbel-cd composities uit Kol Jehoeda op cd uit te brengen. De nu voor u liggende dubbel-cd Ahawat Olam – Nederlands chazanoet geeft met zijn bijna zeventig gezangen een goede indruk van het uitgebreide repertoire van Juda Vleeschhouwer.

Ruben Vis, secr. Ned.-Isr. Kerkgenootschap / chazzan Ned.-Isr. Gemeente Rotterdam (1985-'95)

© Nederlands-Israëlietisch Kerkgenootschap – Organization of Jewish Communities in the Netherlands, Postbus 7967, 1008 AD Amsterdam, tel. 020-301 8484, fax 020-301 8485

e-mail: info@nik.nl; internet: www.nik.nl

„ NIK, mijn Jodendom

Chazan Max Seijffers served after World War II as cantor of Rotterdam and followed in the musical footsteps of the Vleeschhouwer-tradition. The NIK - Organization of Jewish Communities in the Netherlands makes this recording available for the general public although the technical circumstances under which it was originally recorded are far from perfect. NIK's aim though is to foster the continuing love (ahavat olam) for Dutch chazanut and to further the knowledge of these melodies for synagogue use. Many places in the Netherlands were influenced by this chazanut, which makes the claim Ahavat Olam contains a collection of supralocal importance, a valid one.

Juda I. Vleeschhouwer (1839-1913) was chiefcantor of the Groningen Jewish community. His assistant cantor, Benjamin M. Stern, a Jewish teacher, choirdirector and sofer (religious scribe), took in 1914 upon him the burden to write down the extensive collection of melodies as he had heard them being performed by his former chiefcantor.

Stern finished his task in 1928 and called the manuscript Kol Yehuda (The voice of Juda). Vleeschhouwer's son Herman served for 34 years as chiefcantor of Rotterdam, bringing his father's chazanut to there. The manuscript contains dozens of melodies for the synagogueservice throughout the year. Vleeschhouwer was not the composer of all unsigned pieces in Kol Yehuda. Stern in his introduction explains he collected mainly melodies that are not to be found in any other book of chazanut.

Melodies at this double-cd differ from the Amsterdam ones which are more known today. The main diversion is the major/minor key. Eastern European chazanim influenced the Amsterdam chazanut in a minor key, while Ahavat Olam is mainly major.

Examples of difference with Amsterdam are: nr. 2 cd1; nr. 3 cd1; nr. 18 cd1; nr. 22 cd1. Yechadeshehu for Menachem-av only in the last few words bends towards the well-known Terachem Tzion-melody so typical for Tisha be'Av. Yechadeshehu for Elul resembles in a subtle way the upcoming festivals, instead of Amsterdam's copying the melody from the first part of Lecha dodi (nr. 5, cd1).